

Fripolisene behandles ikke i henhold til lov om forsikringsvirksomhet

Hva saken gjelder

I regnskapene for 2021 for Storebrand Liv, DNB Liv og Nordea Liv, som til sammen har 96 % av fripoliser i livselskaper, fremkommer at avkastningsoverskuddet på fripoliser er delt på denne måten (tall i mill.kr.)¹:

Avkastningsoverskudd	4.830	100 %
Til tilleggsavsetninger	<u>3.405</u>	70 %
Netto overskudd	1.425	
Til livselskapet	283	6 %
Til økt pensjon	1.142	24 %

Netto overskudd på 1.425 mill kr er korrekt fordelt mellom kunder og livselskap i forholdet 80/20. Problemet er tilleggsavsetningene. Dette er betingede kundemidler, som kan benyttes til å dekke avkastningsunderskudd innenfor visse grenser. Tilleggsavsetninger som ikke går til å dekke avkastningsunderskudd, skal tilfalle den forsikrede som økt pensjon, uten fradrag av 20 % andel til livselskapet.

Pensjonistforbundet oppdaget i 2018 at omgjøringen av tilleggsavsetninger til pensjon ikke skjedde som forutsatt. Vi fikk derfor utarbeidet en rapport med bistand av aktuar Pål Lillevold, som ble utgitt i april 2019². Den viste at i beste fall vil bare 15 prosent av kundens tilleggsavsetninger være overført til kunden før fylte 85 år. I mange tilfeller blir enda mindre enn dette utbetalt, og vi anslår i dag at i gjennomsnitt vil bare 10 prosent av tilleggsavsetningene være utbetalt innen fylte 85 år. Av årets tilleggsavsetninger på 3,4 milliarder kroner vil derfor 3 milliarder kroner fortsatt stå på kundens konto når han eller hun dør, og deretter bli brukt til andre formål. Halvparten går til livselskapet som inntekt, og den andre halvparten blir fordelt på alle andre kunder som har fripoliser i livselskapet.

(I disse beregningene er det forutsatt at tilleggsavsetningene ikke er benyttet til å dekke avkastningsunderskudd. Erfaringen har vært at det har skjedd i liten grad, og at en reduksjon i tilleggsavsetningene på grunn av fall i aksjemarkedet forholdsvis snart er blitt etterfulgt av tilsvarende oppgang.)

¹ Tall hentet fra Pensjonistforbundets rapport fra juni 2022: «En pensjonists fripoliseregnskap 2021», som finnes her: <https://www.pensjonistforbundet.no/rapporter>

² «Hvem får overskuddet fra fripolisemilliardene?», som finnes her: <https://www.pensjonistforbundet.no/rapporter>

I tillegg til dette har Finansdepartementet og Finanstilsynet godtatt at tre av livselskapene (unntaket er DNB og Gjensidige) forandrer de inngåtte forsikringsavtalene ved å redusere ytelsene eller innføre nye kostnadselementer. Det er ikke tillatt etter forsikringsvirksomhetsloven. Det betyr ytterligere noen hundre millioner kroner i tap for fripolisekundene.

Følgen av alt dette er at fripolisekundene nå bare får omtrent 25 prosent av samlet overskudd fra fripoliser. Etter reglene som gjaldt før 2008 skulle kundene ha minst 65 prosent av livselskapets samlede overskudd. En delingsbrøk på 65/35 er blitt endret til 25/75. Dette var ikke forutsatt ved innføring av de nye reglene, og vi er derfor overrasket over at verken Finansdepartementet eller Finanstilsynet ser det som et problem at loven fungerer helt annerledes enn hva politikerne og forsikringstakerne var forespeilet da loven ble vedtatt.

På de neste sidene går vi gjennom ovenstående problemstillinger sett opp mot de aktuelle lovbestemmelsene.

Behandling av tilleggsavsetninger

Livselskapene har anledning til å føre avkastningsoverskudd på fripoliser til tilleggsavsetninger. Etter fvl § 3-19 kan tilleggsavsetninger bare benyttes til å dekke manglende avkastning mellom null og den garanterte rente eller til utbetaling til den som er forsikret. Lovens formulering er spesiell, idet den ikke nøyer seg med å si hva avsetningene skal brukes til, men sier at tilleggsavsetningene «ikke kan reduseres på annen måte enn ved utbetaling til forsikrede.» Loven gir altså et forbud mot annen anvendelse av avsetningene.

Tilleggsavsetningene kan ikke både tjene som bufferkapital livet ut og samtidig utbetales til forsikrede. Hvis lovens bestemmelse skal følges, kan tilleggsavsetninger bare tjene som bufferkapital frem til pensjonsalder. Tilleggsavsetningene må da benyttes til å øke pensjonsytelsene.

Banklovkommisjonen har forklart dette i detalj. I et høringsnotat som er skrevet av Banklovkommisjonen og sendt ut av Finansdepartementet 4.7.2011, er det gjort rede for hvilke virkninger det vil ha når tilleggsavsetningene økes.³ På side 22 og 23 står blant annet: «*For arbeidstakere som har fratrudd med fripolise, vil virkningen være at fripolisen tilføres mindre overskudd, men til gjengjeld øker tilleggsavsetningene tilordnet fripolisen. Dette vil i seg selv ikke få vesentlig betydning for fripoliseinnehaverens pensjonsrettigheter. Akkumulerte tilleggsavsetninger tilknyttet fripolisen vil tas i betraktning ved beregning av årlig pensjon og således øke pensjonsytelsene ved uttak av pensjon på samme måte som overskudd tilført premiereserven (forskrift til forsikringsloven (livsforsikring) § 5-4).*» Uttrykket

³ https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fin/fma/horingsnotat/10_1904_2.pdf.

«overskudd tilført premiereserven» betyr det samme som «overskudd som straks omgjøres til økte pensjonsytelser».

Likevel har Finansdepartementet gitt en forskrift til loven som bryter med lovens intensjon og ordlyd. Vår rapport «Hvem får overskuddet fra fripolisemilliardene?» viser at § 5-4 er utformet slik at fripolisekundene bare vil få høyst 15 % av tilleggsavsetningene utbetalt som pensjon før fylte 85 år. Rapportens konklusjoner er ikke bestridt av noen, så det er ikke noen uenighet om faktum, det vil si at minst 85 % vil aldri bli utbetalt til forsikrede.

Hvordan forsvarer finansmyndighetene at loven ikke følges? Finanstilsynet kommenterte rapportens konklusjoner i sitt høringsnotat om nytt regelverk for garanterte produkter:

«Pensjonistforbundet forutsetter i sine vurderinger at det er en ulempe for de forsikrede at det står igjen midler på kontrakten ved opphør. Finanstilsynet deler ikke dette synspunktet. Finanstilsynet viser til at gjenstående midler på en kontrakt skal føres tilbake til forsikringskollektivet i form av dødelighetsarv. Midlene inngår i risikoresultatet og overskudd på risikoresultatet gir grunnlag for oppskrivning av ytelser for gjenværende bestand. Dagens fripoliseinnehavere får som del av dette risikofellesskapet, tilført midler fra tidligere generasjoner. En endring av reglene for oppskrivning av ytelser under utbetaling, vil medføre at kontraktene i fremtiden i mindre grad bidrar til forsikringsfellesskapet. Dette vil kunne føre til en viss forskyvning av kapital mellom grupper av kontrakter i kollektivporteføljen.»

Til tross for at Pensjonistforbundet i sin høringsuttalelse tilbakeviste at det er tale om noen dødelighetsarv, gir Finansdepartementet oss den samme forklaringen i et brev til Pensjonistforbundet 16. mai 2022:

Pensjonistforbundet viser for det første til at det følger av forsikringsvirksomhetsloven § 3-19 at tilleggsavsetninger bare kan benyttes til å dekke manglende avkastning eller utbetaling til forsikrede. Loven åpner etter Pensjonistforbundets syn ikke for at tilleggsavsetninger kan holdes tilbake til fordel for andre forsikringstakere eller andre formål.

Etter departementets vurdering er det ingen motstrid mellom nevnte lovbestemmelse og det forhold at fripoliseinnehavere er del av et forsikringskollektiv der gjenstående midler knyttet til fripolisen, herunder tilleggsavsetninger, føres tilbake til forsikringskollektivet i form av dødelighetsarv når fripoliseinnehaveren dør. Tilført dødelighetsarv bidrar til å finansiere livsvarig pensjon til dem som lever lenger i den

samme pensjonsordningen. Som Finanstilsynet viser til i høringsnotatet «Regelverket for garanterte pensjonsprodukter» av 2. juli 2019, får dagens fripoliseinnehavere som del av dette risikofelleskapet tilført midler fra tidligere generasjoner.

De som har skrevet eller godkjent ovenstående uttalelser har ikke forstått innholdet i to sentrale begreper i pensjonsforsikring. *Dødelighetsarv* er et viktig element i beregningsgrunnlaget for livsvarige pensjonsavtaler. Medlemmer av et forsikringskollektiv som faller fra i løpet av et år avgir sine ubenyttede premiereserver til de medlemmene som får økt sin forventede levetid i løpet av året. De største forandringene skjer med medlemmer som er kommet opp i årene. Ifølge SSB vil en 50-åring øke sin forventede levetid med 0,06 år hvis han eller hun blir 51 år. En 80-åring som blir 81 år øker sin forventede levetid med 0,34 år. Dødelighetsarv er derfor midler som i stor grad tilføres de eldre medlemmene av et forsikringskollektiv. Populært uttrykkes dette som at de som lever kortere tid enn gjennomsnittet overfører midlene til de som lever lenger enn gjennomsnittet.

Dødelighetsarven inngår ikke direkte i risikoresultatet. Derimot vil forskjellen mellom beregnet og faktisk dødelighetsarv gå til risikoresultatet som en pluss- eller minuspost.

Risikoresultat er presist definert i fvl § 3-14: «Som overskudd regnes de på forhånd beregnede risikopremier etter gjeldende premieberegningssgrunnlag for en gruppe med fradrag for de faktiske risikoresultater for gruppen.» Tilleggsavsetninger er ikke en del av forsikringsproduktet og inngår ikke i beregningsgrunnlaget og derfor heller ikke i risikoresultatet.

Likevel har Finanstilsynet bestemt at livselskapene skal føre ubenyttede tilleggsavsetninger som inntektspost i risikoresultatet. Tilsynet henger seg på en regel som gjelder et annet formål enn disponering av tilleggsavsetninger. En må tro at dette er en nødløsning tilsynet har grepet til fordi forsikringsvirksomhetsloven ikke har noen bestemmelser som forteller hvordan ubenyttede tilleggsavsetninger skal anvendes (hvilket er naturlig fordi loven forutsetter at det ikke finnes noe beløp som skal gå til andre formål enn utbetaling til forsikrede).

Når tilleggsavsetningene er ført som et risikooverskudd, vil de ikke fordeles på samme måte som en dødelighetsarv. *Dødelighetsarven* går til de som får økt forventet levetid, og er noe som i første rekke de eldste i forsikringskollektivet får nytte av.

Risikooverskuddet fordeles derimot på alle medlemmene etter størrelsen på risikopremien som er betalt for den enkelte kontrakt, og er en overførsel av kapital som i første rekke de yngste i forsikringskollektivet får nytte av.

Årsaken er følgende: Når risikooverskuddet fordeles på alle medlemmene hvert år, blir det et lite beløp på hver enkelt. De yngste i bestanden vil imidlertid motta et beløp i langt flere år enn de eldste medlemmene. Det er verd å merke seg at

tilleggsavsetningene først i senere år har fått den betydningen ved disponering av årsresultatet som de har i dag. Bare i løpet av fire år fra 2017 til 2021 økte livselskapene sine tilleggsavsetninger for fripoliser fra 11 til 20 milliarder kroner. Det er derfor ikke slik at de som har vært lenge i forsikringskollektivet allerede har mottatt ubenyttede avsetninger «fra tidligere generasjoner». Enda større skjevhet i utbetalingene oppstår når det kommer mange nye medlemmer i forsikringskollektivet, slik det har skjedd i senere år med fripolisebestanden. De nye medlemmene er gjennomgående yngre enn den eksisterende bestanden.

Fordelingen av ubenyttede tilleggsavsetninger i form av et risikooverskudd er derfor verken en slags dødelighetsarv eller en løsning hvor en forsikringstaker mottar og avgir omtrent like mye. Det vil tvert imot skje en betydelig overføring av midler fra de eldste til de yngste i bestanden. Det er galt å hevde at tilførselen av risikooverskudd oppveier for tapet av det meste av tilleggsavsetningene. Forskriftens § 5-4 er derfor et klart brudd på bestemmelsen i fvl § 3-19.

Til sist kommer noe som både Finanstilsynet og Finansdepartementet tier om: Når livselskapene får lov til å behandle ubenyttede tilleggsavsetninger som risikooverskudd, har det den konsekvensen at livselskapene samtidig får rett til å ta 50 prosent av beløpet til inntekt. Storebrand, DNB og Nordea benytter denne muligheten til å overføre store beløp fra kundene til selskapets egenkapital. Bare for 2021 er det tale om at 1,5 milliarder kroner etter hvert vil tilfalle de tre selskapene.

Hele argumentasjonen om overføring mellom generasjoner blir uansett meningsløs når prosessen starter med at livselskapet tar 50 prosent til inntekt for seg selv.

Etter vår mening er både forskriftens § 5-4 og beslutningen om å behandle gjenstående tilleggsavsetninger som et risikooverskudd brudd på forsikringsvirksomhetslovens § 3-19.

Forandring av pris i en engangsbetalt pensjonsforsikringsavtale

Det er ikke tillatt å endre en inngått og ferdig betalt forsikringsavtale med mindre det foreligger egne bestemmelser om dette enten i lov eller selve avtalen. Etter fvl § 3-5 kan pristariffer endres, men ikke «før første ordinære premieforfall minst fire måneder etter at forsikringstakeren har mottatt underretning om den fastsatte endringen.» Det betyr at det ikke kan gjøres endringer som gjelder engangsbetalte forsikringer. (Jfr uttalelse fra Banklovkommissjonen som er referert på side 84 i O.t.prp. nr 74 2003-2004: *Banklovkommissjonen viser til at en fripolise reelt er en «engangsbetalt» forsikring, og at forslaget om at selskapet skal ha adgang til å endre sine pristariffer også for eksisterende bestand, ikke vil ha praktisk betydning.*)

I stedet for å benytte den avtalte beregningsrenten, innførte Storebrand Liv i 2015 en beregningsrente på 0,5 prosent når tilleggsavsetninger og overskudd omregnes til pensjonsytelser. Det ble omtalt i en note til årsrapporten, men ingen kunder fikk informasjon om endringen, verken da eller senere. Finanstilsynet har ikke hatt innvendinger mot Storebrands prisendring. Etter hvert har derfor også Nordea Liv og Sparebank 1 Forsikring gått over til å benytte lavere rente, henholdsvis 2 og 0 (null) prosent. DNB og Gjensidige holder derimot fast ved den avtalte renten. Innføring av lavere beregningsrente kan tilsvare en prisøkning på opptil 50 prosent.

Pensjonistforbundet har tatt denne saken opp med Finansdepartementet, som har svart følgende:

Som Pensjonistforbundet viser til, skal tilleggsavsetninger i utbetalingstiden benyttes til oppskrivning av pensjonsytelsene. For fripoliser som gir livsvarig utbetaling, skal det hvert år kjøpes en forhøyet, livsvarig pensjonsytelse. Etter departementets vurdering vil det være i tråd med regelverket at det ved premieberegningen ved kjøp av slik årlig ytelse benyttes et premieberegningss grunnlag som reflekterer forventet levealder og avkastning på beregningstidspunktet.

Til dette er å si at uansett begrunnelse, så er dette en avtaleendring. Da arbeidsgiver i sin tid inngikk forsikringsavtalen, var det fast praksis og en selvsagt forutsetning at den avtalte beregningsrenten ble benyttet ved omregning av overskudd. I motsatt fall ville ytelsespensjoner vært et uselgelig produkt. Når Storebrand nå velger å forandre avtalen på denne måten, er det fordi kundene er kommet i en situasjon hvor de ikke kan flytte avtalen noe sted.

Videre må det sies at det er temmelig spesielt å omtale omregning av overskudd til pensjon som inngåelse av nye avtaler. Anvendelse av overskudd er en sentral og integrert del av forsikringsavtalen. Uttrykket «kjøpe tilleggsytelser» forteller hvordan dette utføres actuarielt, og har ikke noe med selve avtaleforholdet å gjøre. Tilleggsdekningene fremtrer heller ikke som nye avtaler for fripolisekundene. Kundene er faktisk helt uvitende om at det er tale om nye avtaler til andre priser enn før. Det hele er gjennomført som en tildekt prisøkning, som neppe ville blitt oppdaget hvis ikke Pensjonistforbundet hadde gravd i disse forholdene.

En endring av beregningsrenten ved omregning til økte pensjonsytelser er derfor en prisendring som etter forsikringsvirksomhetsloven ikke er tillatt.

En annen endring i forsikringsavtalene ble oppdaget i forbindelse med utarbeidelsen av «En pensjonists fripoliseregnskap 2021». Det viser seg at Storebrand for noen år siden har innført et honorar for administrasjon av tilleggsavsetninger. Honoraret utgjør 1 % av disse avsetningene. Det er en svært høy pris for å forvalte kapital uten

rentegaranti eller andre krav. Storebrand har tilleggsavsetninger for fripoliser på til sammen 10 milliarder kroner, og 1 % honorar gir en inntekt på 100 mill kr hvert år.

Etter vår mening bryter dette honoraret med flere bestemmelser i forsikringsvirksomhetsloven. For det første er det ikke tillatt å introdusere nye kostnadselementer i en fullt betalt forsikringsavtale. For det andre krever loven at kunden skal ha minst 80 prosent av netto avkastningsoverskudd på en fripolise, jfr fvl § 3-16. Når noe av kundens overskudd går til ekstra kostnader, blir kundens andel i dette tilfelle bare 72,5 prosent.

Vi har bedt Storebrand om nærmere forklaring på honoraret, og har fått følgende svar:

«Det er kostnader knyttet til forvaltning av alle typer kapital, som dekkes gjennom aktuelle pristariffer. Etter livsforsikringsforskriften paragraf 2-6 skal selskapet fastsette særskilt pristariff (omkostningstariff) for forvaltning og administrasjon av fripoliser mv som har kontraktsfastsatte ytelser.

For fripolisene kan disse omkostningene ikke faktureres bedriften hvis pensjonsordning fripolisen er utstedt fra, eller løpende til innehaver av fripolisen gjennom forsikringsperioden. Det kan heller ikke avsettes en administrasjonsreserve for dette. Kostnadene trekkes derfor fra avkastningen, men selskapet får bare dekket sine meldte omkostninger dersom avkastningsresultatet på avsetningene er tilstrekkelig å dekke disse.

Metoden og satsen som brukes er meldt til Finanstilsynet.»

Storebrand forteller altså at de har meldt inn en ny tariff for fripoliser som allerede er utstedt, som om det skulle være en grei sak. Men det er det altså ikke, og Finanstilsynet har her godkjent et tiltak som er et ganske åpenbart brudd på forsikringsvirksomhetslovens bestemmelser.

22.8.2022

Pensjonistforbundet

Postadresse:

Pb. 6714 St. Olavs pl.
0130 Oslo

Besøksadresse:

Torggata 15

pf@pensjonistforbundet.no
www.pensjonistforbundet.no

Telefon: 22 34 87 70
Faks: 22 34 87 83

Bankgiro: 9001.05.50202
Org.nr.: 970 323 910